

KOMOLY KÖNYV AZ ARGENTIN TANGÓRÓL

Kathy Davis (2015) *Dancing Tango. PASSIONATE ENCOUNTERS IN A GLOBALIZING WORLD*. New York University Press – New York and London. ISBN 978-0-8147-6071-0 (paperback) ISBN 978-0-8147-6029-1 (hardback)¹

Kovács Nóra

kovacs.nora@tk.mta.hu

Tizenhét év tangózás és néhány, a vele kapcsolatos tapasztalat megragadására tett félbe maradt kísérlet² után táncosként és kutatóként egyaránt izgatottan és sóváran veszek kézbe minden olyan kötetet, amely vállaltan az argentin tangóról szól. Az utóbb tíz évben elharapódzott tangós blog- és memoáriródalom különféle műfajhoz tartozó darabjai gyakran okoznak csalódást: az egyéni történetek és tapasztalatok sarkításán és ismétlődésén keresztül az olvasó, vagy akár egy tangótáncos sem kerül közelebb az argentin tangó lényegi mozzanatainak a megértéséhez, tovább rögzülnek viszont a sztereotip klisék az argentin tangóval kapcsolatban.³

Bármennyire is központi szerepet játszik a tangószenvedéllyel élők életében, az argentin tangó szűk rétegkultúra: annak számít Magyarországon, mint ahogy az Európa legtöbb nagyvárosában, sőt még szülőhazájában, Buenos Airesben is. A feminista szociológus, Kathy Davis kötete alapvetően nem tangótörténeti irányultságú, de bevezetőjében ad egy rövid áttekintést a jelenségről. A kötet gondolatmenetének nyomon követéséhez érdemes tudni, hogy a Rio de la Plata torkolatvidékén kialakult, szöveggel kísért, városi zenei és táncművelésről van szó, amely nem összetévesztendő a standard táncok tangójával. Az 1976 és 1983 közt fennálló argentin katonai diktatúra radikálisan korlátozta a gyülekezést, és ezáltal a visszaszorította a hatvanas évek rockkultúrája következtében amúgy is egyre kevesebbek körében népszerű táncolt tangókultúrát. A műfaj a diktatúra bukását követően éledt újjá Buenos Airesben és egy színpadi produkció segítségével onnan indult világméretű útra. Napjainkra globális jelenséggé vált: a tangót többen művelik a nyugati világ nagyvárosaiban, mint Argentínán belül. Amikor valaki argentin tangót táncol, szenvedéllyel teli emberi találkozásokra nyílik lehetősége, amelyben szerepet játszik a tangó zenéje, mozgásvilága, a táncosok közössége, valamint egy közös képzetrendszer is.

Lássuk a mű felépítését. A köszönetnyilvánítást és a bevezetést hat nagyobb tematikus fejezet és egy epilógus követi. A felhasznált irodalom jegyzéke után tárgymutató következik. A tangószalonok kultúráját tárgyaló első fejezet a szerző két saját terepének, Buenos Airesnek és Amszterdammak a legújabb kori tangós szcénáját mutatja be és veti össze, tárgyalva a tangószalonokban megfigyelt, kulturálisan kódolt viselkedési formákat és azok holland adaptációját. Árnyalt részletek, finom észrevételek, az avatatlan szemek számára láthatatlan összefüggések finom rajzolatán keresztül Kathy Davis magával ragadó, bennfentes sűrűleírást ad a Buenos Aires-i tangószalonok működésének belső szabályrendszeréről. Ez az íratlan szabályrendszer alapjaiban és részleteiben is meghatározza a férfiak és nők, a nők és nők, és a férfiak és férfiak közötti viselkedést a Buenos Aires-i tangószalonokban, az úgynevezett *milongákban*. E szabályrendszer érinti például a dresszkódot, a felkérés és az

¹ Az Amazon által a Kindle elektronikus könyvolvasóra készített változatot használtam. Sajnos ezen nem látható a nyomtatott változat oldalszámozása, a könyvismertetésben ezért alapvetően a fejezetekre és alfejezetekre hivatkozom helymegjelölésékként.

²Lásd pl. Kovács Nóra: Szavak nélkül – a *milonga* kommunikációs rendszere. In: A. Gergely András-Papp Richárd-Prónai Csaba (szerk.): *Kultúrák között. Hommage à Boglár Lajos*. Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 2006. 433-439.o.

³ Álljon itt egy magyarul is megjelent példa: Marina Palmer: *Tangó*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2007. (Palmer, Marina. 2006. *Kiss & Tango: Diary of a Dancehall Seductress*. New York: HarperCollins.)

elutasítás szinte észrevétlen, mégis olajozottan működő rendszerét, a térbeli mozgás és elhelyezkedés rendjét és jelentéseit. Davis utal arra, hogy az általa bemutatott szabályok főleg az idősebb korosztály által látogatott rendezvényeken megkérdőjelezhetetlen érvényűek az argentin fővárosban, a fiatalok klubjaiban e szabályrendszer egyes elemei működhetnek, míg mások módosultak. Kiderül a leírásból, hogy e tangószalonok hölgylátogatói, akik közül sokan függetlenek, jellemzően magasabb társadalmi státusszal és jobb anyagi helyzettel rendelkeznek, mint a férfitáncosok, az úgynevezett *milonguerók*. Davis hangsúlyozza, hogy az argentin tangó amszterdami közegét átítatja az autentikusságról szóló diskurzus. Ez szerves része a táncosok önreprezentációjának, a milonga szervezésének és a táncosok közötti interakciónak is.

Második nagy fejezetét Davis a tangószenvédély-fogalom megragadásának és kritikai elemzésének szenteli. Ez a fejezet nagyon fontos szerepet tölt be a kötet gondolatmenetének és érvelésének megalapozásában és erről alább még esik szó. Az elsősorban nemzetközi tangós életpályákat feldolgozó harmadik, kifejezetten etnografikus fejezet azt a folyamatot követi nyomon, ahogyan az – elsősorban nem argentinai – egyén életében elmélyül az argentin tangó szerepe. Az első találkozást a tánc elsajátításnak hosszú és munkás szakasza, majd ezzel részben párhuzamosan a tangószalonok, a *milongák* rendszeres látogatása követi. A tangószenvédélytől fűtött interjúalanyok életének nagyon különféle területeit járja és hangolja át ez a fokozódó involváltság az öltözködéstől az időbeosztáson és az otthoni tér elrendezésén át a korábbi társas kapcsolatok radikális átalakulásáig. A tangós életpálya elmélyülésének következő fontos állomását a Buenos Airesbe tett utazások jelentik. E folyamat szélsőséges végpontját azok az interjúalanyok jelenítik meg, akik korábbi életüket és társas kapcsolatrendszerüket hátrahagyva, otthoni egzisztenciájukat felszámolva az autentikusnak vélt tangó kútforrása mellé, Buenos Airesbe költöznek.

A milonga közegeiben megfigyelhető női és a férfi performatív identitás állnak a következő fejezet fókuszában. Az ötödik fejezet egy rendkívül figyelemre méltó, legújabbkori irányzatot mutat be az argentin tangó globális világából: a *queer*-tangót, amely a tangós nemi szerepekbe kódolt kulturális nemi egyenlőtlenség elleni lázadásra adott reakcióként jelent meg, és azt is mondhatjuk, bizonyos értelemben a gender-szakirodalom tanulságainak farvizén érkezett. A *queer* tangós szcéna egyik argentinai megteremtője, művelője, tanára, Mariana DoCampo genderkutató.⁴ A *queer* tangó közegében tudatosan érvénytelenítették azokat a viselkedési szabályokat, amelyek a férfiak és nők, vagy a vezetők és követők tangós szerepeinek eltérő hatalmi pozícióit reprodukálják a tangószalonok közegén belül.

A hatodik fejezet a tangó közegében létrejövő transznacionális találkozásokról szól. Ezek legújabb korszakát Davis a Buenos Aires-i szalonok argentin értelmiségi látogatóinak véleményével egybehangzóan a *Tango Argentino* egész estés táncelőadás 1983-as bemutatójától datálja, ezzel kezdődött a tangó legújabb kori újjászületése. A fejezet nyomon követi a tangó megújulásának argentinai folyamatát, amelynek fontos mozgatórugója volt a tangó, mint színpadi produkció és táncgyakorlat iránti érdeklődés Európában és Észak-Amerikában. A szerző megállapítja, hogy szerte a világon voltak és vannak olyan viszonylag jómódú, kozmopolita életvitelű személyek, akik beépítették mindennapi életükbe az idegen zenei és mozgásvilágú tangót, valamint azt is, hogy a jelenlegi globális tangó-revival megérthetetlen a turizmus figyelembe vétele nélkül. E fejezet egy jelentős része tárgyalja külföldi tangóturisták recepcióját az argentin tangótáncosok körében.

Kathy Davis vállalkozását Michael Burawoy nyomán globális etnográfikaként határozza meg. Ennek a nem szokványos etnográfiafajtnak a fókusza túlnyúlik egy adott lokalitáson, nemzetállami és kulturális határokon és globális kontextusban képes megragadni

⁴ Lásd például: <http://queertangobook.org/tag/mariana-docampo/>

jelenségeket. Diszciplináris szempontból munkája gazdagon adatolt kvalitatív szociológia, bár e munka estében nehéz lenne éles határvonalat húzni a szociológia és a kulturális antropológia között. A szerző személyes involváltsága ebben a globális kulturális közegben táncosként és tudósként egyaránt nyilvánvaló. A könyvben szereplő színes és gazdag empirikus anyag összegyűjtése e kettős szerepkör nélkül megítélésem szerint nem is lett volna lehetséges. Mint bevezetőjében a szerző is megvallja, a *milonga* könnyű terep a kutató számára, hiszen ott a tevékenységek fontossági rangsorában első helyén a táncolás áll, de rögtön utána a második helyen szerepelnek a tangóról folytatott beszélgetések.

Kathy Davis gazdag és szerteágazó, túlnyomó többségében angol nyelvű szakirodalomra hivatkozik. A tangó nemi szerepeinek vizsgálata során a társadalmi nemek elméleteivel, illetve a posztkolonializmus előfeltevéseivel dolgozó gender-szempontról sok írást hasznosít. Több fejezeten keresztül folytat párbeszédet például Judith Butler performativitással kapcsolatos megállapításaival. A felhasznált szakirodalom egy másik jelentős tematikai egységét alkotják az argentin tangó globális jelenségkörének különféle vetületeit vizsgáló munkák. Ezek közül érdemes kiemelni egy nevet: a tangó nemi szerepeinek, és a tangószenvedély politikai ökonómiájának tanulmányozásában áttörő szerepet játszott Marta E. Savigliano 1995-ös könyve.⁵ A hivatkozott szakirodalom harmadik tematikai csoportját a terepmunka és a személyes etnográfiai lehetőségeit feszegető írások alkotják.

Bevezető fejezetében Davis fontos kutatómódszertani kérdést jár körbe: képes lehet-e kritikai etnográfia készíteni egy kutató, aki szenvedélyesen rajong kutatása tárgyáért? Hova vezet a szenvedély és a kritikai attitűd kombinációja? Hogyan lehet pontos reprezentációját adni egy témának, miközben az etnografikus találkozásokat, azaz a terepmunkahelyzetet a kutató nézőpontjából konfliktusok, hatalomuralmi helyzetek és tárgyasítás járják át? E dilemmáról spekulálva a kutató arra következtetésre jut, hogy a szenvedély és a kritikai attitűd kombinációja nem annyira egy megoldandó probléma a kutatás során, sokkal inkább azért érdekes, mert irányt szab a kutatói kérdésselvetésnek. Ennek megfelelően a bemutatott vizsgálatban Kathy Davis Nick Crossley nyomán az etnográfiai kutatások egy olyan új irányzatát követi, amelyet karnális szociológiának neveznek (*carnal sociology*, Crossley, 1995), és amely a társadalmi formációkat létrehozó testi gyakorlatokra összpontosít.

Kathy Davis írása egyik célját Marta Savigliano 1995-ös könyvének viszonylatában határozza meg. Rámutat, hogy Savigliano alapvetően történeti irányultságú könyvéből hiányzik a tangószenvedély személyes tapasztalatának bemutatása. Davis kutatásának egyik központi kérdése viszont az, hogy mit jelent a tangószenvedély azok számára, akik táncolják? Melyek e szenvedély alkotóelemei és maga a táncműködés azt miként hozza létre? A kutató komolyan vette a tangószenvedélyt, és érdemes felidézni, mit ért ezen. Akinek szenvedélye a tangó, az szereti ezt a tevékenységet, erős, ezzel kapcsolatos érzelmi és szubjektív tapasztalatai vannak. A tangószenvedély néha apránként épül fel, néha úgy, mint a szerelem első látásra. A tangószenvedély liminális tapasztalathoz vezet, lehetőséget teremt arra, hogy a táncos felülemelkedjen a mindennapokon. A tangószenvedély kihat a táncosok identitására, a táncparketten belüli és kívüli társas kapcsolataira, és mindennapi életük egyéb területeire is.

A megingathatatlan tünő tangószenvedély és az elkötelezett feminizmus egyszerre vezették végig Kathy Davist azon a kutatói úton, amelynek következtében ez a kötet megszületett. Különböző módon parafrázálva rendre ismétlődik és az egész kötetet végighúzódik a kérdés: miként argentin tangózhat egy feminista? Hiszen, amint arra Marta Savigliano óta a tangószenvedély politikáját tanulmányozók többen rámutattak, az argentin

⁵ Marta E. Savigliano (1995) *Tango and the Political Economy of Passion*. Westview Press, Boulder-San Francisco-London.

tangó közegét a mai napig meghatározó, a tánccal kapcsolatos alapvető kulturális kódokban is benne rejlő hagyományos nemi szerepek hierarchikusak, így egy feminista számára elutasítandó kulturális gyakorlatot kellene jelentsenek. Kathy Davis ugyanakkor sok ezer emancipált, mindennapjait szerte Európában és Amerikában egyenlőség-alapú viszonyrendszerben élő társával és társnőjével együtt rajong a tangózásért. Kathy Davis nem áll meg, amíg megoldást nem talál e kognitív disszonancia feloldására. E megoldás alapját beszélgetőpartnereinek a tangószenveddéllyel, illetve saját nemi szerepeik tangón belüli megélésével kapcsolatos megnyilatkozásai szolgáltatják. Vajon valóban retrográd nemi szerepeket játszanak el azok, akik hagyományos argentin tangót táncolnak, teszi fel a szerző a kérdés könyve negyedik fejezetében? És vajon a nemi szerepek e performanszainak értelmezéséhez elég csupán a tangó kialakulásának történeti körülményeihez visszanyúlnunk? Vajon annak a férfi-nő viszonylatnak a feszültségei, amelyek a 20. század elején jellemzőek voltak Argentínában, elégséges keretet adnak annak megértéséhez, mit történik a nemek között ma a *milongákban*? Természetesen nem, véli Davis, aki három egymást erősítő magyarázatot ad arra, miért lehet vonzó az argentin tangó a későmodern kor emancipált individuumai számára. Azért azonosulnak látszólag retrográd nemi szerepekkel, mert egyfajta szerepjáték keretében "kikapcsolódást" keresnek a mindennapi, későmodern emancipált identitásukból. Egy másik magyarázat, hogy a tangó bensőséges, fizikai kapcsolatokra, érzelmi közelségre, intimitásra ad lehetőséget szex, hosszútávú elköteleződés és gyerekek nélkül. A harmadik magyarázat, hogy miközben a közösségi meghatározottságok gyengültek az egyén életében, amely során autonóm, felelős egyének egyezkednek egymással, a későmodern kor emberében csillapíthatatlan vágyakozás jelent meg az intenzitás, a kockázat, az izgalom és a veszély iránt.

Davis érvelése igencsak elgondolkodtató, attraktív magyarázata új megvilágításban mutatja meg a nemek közötti történéseket a *milonga* globális közegében. Nem vagyok biztos abban, hogy a „miért táncoljuk rajongva az argentin tangót hosszú éveken keresztül” kérdésre minden részletében kielégítő válasszal szolgál, de megítélésem szerint fontos lépést jelent ebben az irányban.

Végezetül néhány megjegyzés és észrevétel. A bevezető fejezet tangótörténeti részében, különösen a legújabb évtizedek fejleményeire vonatkozóan szerencsés lett volna szerepeltetni néhány alapadatot a tangó, mint globális jelenség nagyságrendjeinek, fő dimenzióinak érzékeltetésére. Hasznos lenne tudni például, hány milonga volt 1995-ben a vizsgálat helyszínein, és hogy miként alakult a komoly elköteleződéssel élők és táncolók létszáma Amszterdamban.

Az amszterdami tangószalonok közönségének korcsoportok szerinti kompozíciójáról esik szó, viszont az a benyomásom, hogy Buenos Aires vonatkozásában alapvetően az idősebb korosztály által látogatott klubokban tapasztaltakra teszi hangsúlyt, miközben az utóbbi évtizedben nagyon megemelkedett a tangózó fiatal argentinok aránya. (Ha már a tangóról, mint globális jelenségről beszélünk, összevetésként érdemes megemlíteni, hogy a magyarországi tangóközösség átlagéletkora jóval a nyugat-európai alatt marad, és az ott hiányzó huszonéves korosztály tagjai is előfordulnak a milongákon, illetve a mai középgeneráció tagjai közül is többen húszas éveikben indultak el a tangószenveddély útján.)

Izgalmas lett volna, ha a szerző könyvében kicsit nagyobb bepillantást enged az adatgyűjtési, kutatási folyamatba: érdekes és tanulságos lenne tudni, hányszor utazott el Buenos Airesbe, amióta kutatási céllal járt oda, vagy, hogy hány éve vizsgálódott célirányosan Amszterdamban, illetve hogy követett-e valamilyen szisztematikus adatgyűjtési módszert, vagy csak utólag rendezte össze az egybegyűlt részleteket? Etnográfiájából kicsit hiányolom a Buenos Aires-i tangószalonok férfitáncosainak, *milongueróinak* hangját, amely más csoportokéhoz képes halkabban szólal meg a kötetben.

Kathy Davis az argentin identitás egyik sarkalatos pontjaként beszél a tangókultúráról, megítélésem szerint ugyanakkor nem kap kellő hangsúlyt, hogy ez a megállapítás alapvetően a zenére és a hozzá kapcsolódó tangószövegekre érvényes. Szerepeltet egy adatot arról, hogy 2007-ben 35 ezer főre becsülték a tangótáncosok számát Argentínában. Ez nagy szám, de a negyvenmilliós Argentína lakosságának kevesebb, mint egy ezreléke. A szerző úgy beszél a tangó népszerűségéről a katonai diktatúra miatt Európába emigrált argentinok többségének körében az 1980-as évekre vonatkozóan, hogy azt sugallja, nemcsak a tangózene és tangószöveg vált fontossá számukra, hanem általános volt körükben a tánc gyakorlata is. Utóbbi megállapításának személyes tapasztalataim némiképp ellentmondanak. Könyvének ebben a részében mintha összemosódnak az idősíkok, illetve a több évtizedes eltéréssel kivándoroltak viszonya a tangóhoz, mert ugyanakkor a 2001-es argentin gazdasági összeomlást követően kiáramlott, javarészt fiatal felnőtt argentin népesség körében már jelen voltak a képzett tangótáncosok és tangótanárok, illetve többen az európai tartózkodás alatt kezdték elsajátítani a táncot.

A tangószalonok argentinai népességének a globális tangóvilágban elfoglalt pozíciói kapcsán még egy észrevétel. A tangóban tetten érhető gender-meghatározottságokról értekezve Kathy Davis posztkoloniális megalapozottságú érvelésében az argentinai táncosok a jómódú, fejlett északhoz képest az anyagilag hátrányos helyzetű, kiszolgáltatott koloniális pozícióban jelennek meg. Ez kétségtelenül igaz a 2001-es argentin gazdasági összeomlást követő időszakra, amikor az addig az USA dollárhoz rögzített argentin fizetőeszköz elinflálódott és röghöz kötötte a korábban a fejlett nemzetközi mezőnyben is magas színvonalon élő, költekező, utazó argentin középosztályt. Az 1990-es évek második felében jól szituált brit barátaim nehezen tudtak napirendre térni a helyi szolgáltatások árazásán. A Davis által az argentin tangósokhoz rendelt pozíció kétség kívül érvényes a jelen pillanatban, míg egyértelműen nem volt az az 1990-es évek közepén.

Végezetül, viszonylag csekély szerepet kap az elemzésben maga a zenével és a partnerrel összhangban végzett mozgás öröme, az improvizáció és az egyes kombinációk élvezeti értéke, egy adott táncimprovizáció szerkesztésének esztétikája, amelyek ugyancsak fontos építőanyagát adják a Davis által a kutatói figyelem középpontjába állított szenvedélynek.

Mindent egybevetve csodás tapasztalat volt végigolvasni a Tango Passion című könyvet. Közelítette azt az élményt, amelyet egy többnapos tangórendezvény nyújthat, amelyre különféle országokból érkeznek táncolni a tangó avatott szerelemesei. Nemcsak a tangószennvedéllyel élők számára fontos olvasmány. Izgalmas lehet bárkinek, aki érdeklődik az argentin tangó globális jelensége, vagy a táncantropológia iránt.